

Fogarasi Mihály

A rendőri visszaélések szociális reprezentációi

Ph.D. értekezés tézisei

Témavezető

László János, DSc

Pécsi Tudományegyetem, Pszichológia Doktori Iskola

2004.

Köszönetnyilvánítás

A dolgozat elkészítéséhez nyújtott szakmai és emberi segítségéért mindenk előtt témavezetőmnek, László János professzornak szeretnék köszönetet mondani. A kutatás megtervezésében, valamint a tartalomelemzés során nyújtott önzetlen segítségéért Ehmann Beának tartozom köszönettel. A rendőri világ szociológiai megközelítésében történő eligazodásban Krémer Ferenc volt segítségemre, akinek külön is köszönöm nélkülözhetetlen kritikai észrevételeit, tanácsait. Kovács Attilának köszönöm, hogy a kutatás elméleti megalapozásában hasznos észrevételeivel segített. Vargha András közreműködése nélkül szinte megoldhatatlan lett volna számomra az adatok korrekt matematikai statisztikai feldolgozásának mikéntje. Köszönetet mondok érte. Kollégáimnak, Gerencsér Melindának és Farkas Felíciának köszönöm, hogy oly sokat tettek az ábrák és táblázatok elkészítéséért.

Hálával gondolok mindazon rendőrökre, akik vállalták az interjú alany – hálátlan – szerepét.

Végül, de koránt sem utolsó sorban szeretnék köszönetet mondani kisfiamnak és feleségemnek, amiért hosszú éveken keresztül türelemmel viselték el a disszertáció írásából fakadó és őket érintő megpróbáltatásokat.

Bevezetés

A szociálpszichológus számára a rendőrség intézménye, annak a társadalomban betöltött lényeges szerepe, valamint izgalmas és némiképp misztikus jellegzetességei miatt vizsgálódásának fontos tárgya lehet. Ugyanakkor a rendőrség egyben kitűnő illusztrációja, példája lehet az olyan társadalmi formációk működésének, melyek széles körű hatalmi bázisra támaszkodva, a hatalma alá vontaktól többé-kevésbé elkülönülően, zárt, befelé élő módon léteznek. A rendőrség ebben az esetben tehát csak ürügye, terepe annak a munkának, amely segítségével feltérképezhetőek az ilyen szociális rendszerek. Hasonlóképpen ahhoz, ahogy Foucault-nál a börtön rezsime a totális hatalom társadalmi funkcióját jelenítette meg (pl. 1990).

Számos szerző szerint a rendőrség működésével együtt jár a rendőri visszaélések gyakorlata. Így pl. Stoddard arra az álláspontra helyezkedik, miszerint „a demokratikus társadalomban a rendőri hivatással elkerülhetetlenül összefonódik a rendőri szerep-ambivalencia egy bizonyos mértéke. „...Annak érdekében, hogy szolgálatát teljesíteni tudja, a lelkiismeretes rendőrnek gyakran azokat az alapvető törvényeket kell megsértenie, amelyeknek pedig a betartatásán fáradozik” (1979, 160.p.)”. Gondolatmenetét tovább fűzve a szerző arra a következtetésre jut, hogy „...a rendőrök illetén tradicionális gyakorlata könnyedén átfordítható valamely személyes nyereség megszerzésébe”

Amennyiben igazán a mélyére szeretnénk hatolni valamely társas jelenségnek, le akarjuk írni annak mibenlétét, szerkezetét és funkcionális jellegzetességeit, dinamikáját, akkor a legjobb, amit tehetünk, ha a vizsgálni kívántak körében élő, létező *saját valóságértelmezéseiket ismerjük meg*, a belső világukat, a belnézetet. Azt a valóságot, azt a realitást, amely a célba vett társas közegben szociális konstrukció révén jött létre és ott érvényes. Ekképpen „mi” is – alkalmasint kívülálló – megtudhatjuk, hogy az érintettek számára mit jelent a vizsgálandó szociális jelenségkör. Mi és milyen az ő realitásuk, valóság-összetevőjük a célba vett kérdéskörben. Ez, és csak ez a valóság lesz az a keret amelyhez alkalmazkodnak, viszonyulnak, amely érzelmeket és döntéseket generálhat, amely adott esetben az emberi viszonylatok sokféleségét alakíthatja. Éppen ezért, amennyiben valóban érdemi információkhoz akarunk jutni – esetünkben a rendőri visszaélések; és ezen keresztül valamely széleskörű, legitim hatalomérvényesítéssel bíró, hierarchikus felépítésű, zárt, formális döntéshozó szervezet visszaéléseinek természetéről –,

akkor a kutatói feladat a rendőrök körében megosztottan létező, *visszaéléseikről* és azok lehetőségeiről *alkotott szociális reprezentációik* felderítése.

Saját kutatásom is a rendőri visszaélések és ezen belül a korrupció témakörében e szemléletmódhoz csatlakozik. Megkíséreltem annak lehetőleg minél árnyaltabb felmutatását, hogy az a szociális tárgy, amit fogalmilag rendőri visszaéléseként azonosítunk, rendőreink körében az ő valóságalkotó entitásuként milyen jelentéseket hordoz. Hogyan reprezentálódik, milyen valóságértelmezések formájában egzisztál. Arra vagyok kíváncsi, hogy a rendőri visszaélések – elsődlegesen Goldstein meghatározásából következően – *szaktudományos értelemben: a rendőri korrupció*, mint a rendőrök szubkultúrájának akár az egészében, akár annak kisebb-nagyobb részeiben élő, általuk konstruált, egymás közt megosztott, közösen birtokolt szociális reprezentáció milyen sajátosságokkal rendelkezik. Másként: *a rendőri visszaélések mint szociális reprezentációk* hogyan, miképpen alkotják a magyar rendőrök saját valóságának kitüntetett részét. Valóságértelmezéseikben - függetlenül bármely, szofisztikáltan kidolgozott kutatói meghatározástól, kategorizációtól és koncepciótól - mi mindent tartanak rendőri visszaélésnek és mit nem; milyen jellegzetességeit fogadják el érvényesnek; mit tartanak megjelenésének és gyakorlatának kiváltó-fenntartó okairól.

A dolgozat *első részében a rendőri korrupció fogalmát* és megjelenési *formáit* jártam körül, abban az értelemben, ahogyan ezeket a *szakirodalom* használja.

Néhány meghatározó jelentőségű rendőri korrupció-felfogás bemutatása után ismertetem azt a Goldstein (1977) nevéhez fűződő elgondolást, amely megítélésem szerint a legnagyobb segítséget nyújthatja a kérdéskör elemzői számára. A rendőri korrupció a szerző szerint nem más, „mint amikor a *rendőr visszaél hatalmával* olyan esetben, *ha ez a rendőr vagy valaki más számára hasznot eredményez*” (188.p.). Goldstein felfogásának egyik újszerűsége éppen abban rejlik, hogy olyan rendőri megmozdulásokat is bevon a korrupciónak számító viselkedéskörbe, amelyek egyébként *legálisak*, jog- és szabályszerűek.

A definíció problematikáját bemutató rész végén arra a következtetésre jutok, mely szerint a mai – nem jogi szempontú – rendőri korrupció kutatások vezérfonalaként szolgáló és fogalmi kapaszkodót nyújtó rendőri korrupció szemlélet:

- messze *szélesebb körű* rendőri cselekvésmódokat ölel fel, mint az egysíkú megvesztegetés = korrupció értelmezés;
- a *nyereség / haszon* fogalma ekképpen *túlmegy* a pusztán *anyagi jellegű* (pénz vagy egyéb materiális javak) haszonszerzés értelmén és magába foglalhatja pl. a státusz,

befolyás, presztízs, támogatás megszerzésének lehetőségét is (Goldstein i.m.). Sőt, nem zárja ki bármely érzelmi, akár morális, lelkiismereti előnyök – hasznok bevonását sem;

- a meglehetősen széles körben élő vélekedéssel szemben egyáltalán nem úgy tekint a korrupcióra, hogy annak megvalósulásához legalább két ember interakciójára lenne szükség: az egyik a vesztegető, a másik a megvesztegetett pozíciójában. Ellenkezőleg, nagyon sok rendőri korrupcióforma létrejötté során a rendőr egyedüli, tehát mindenfajta interperszonális elemet nélkülöző akciójáról van szó.

A szaktudományos megközelítésben indokolható fenti korrupció-felfogás ellenére – az egyértelműség és a könnyebb befogadhatóság érdekében – a dolgozatban mindazt, amit a nemzetközi szakirodalom jellemzően rendőri korrupcióként azonosít, rendőri *visszaélés*nek nevezem. *Ezen belül* különböztetem meg a köznapi értelemben használt rendőri *korrupciót*, valamint a *nem-korrupciós visszaélési* formákat.

A *szakirodalmi* eredmények bázisán a *korrupció-féleségek*nek alapvetően két nagy osztályát különböztethetjük meg. Ennek megfelelően az *anyagi* és a *nem-anyagi haszon* elérésére törekvő módzatok széles skáláját ismertetem.

A disszertáció a *második résztől* kezdve már a *magyar rendőrök* korrupcióval összefüggésben álló *közös nézeteinek* minél teljesebb feltárására összpontosít. Ennek során elsőként a *kutatás módszertanát* ismertetem.

A kutatás összesen 26, rendőrökkel készített *félig strukturált interjú* felvételéből nyert szövegbázisnak *pszichológiai tartalomelemzésén* alapul.

A *minta* összetétele, ha pontosan nem is feleltethető meg a honi rendőri társadalom szerkezete minden főbb ismérvének, de többé-kevésbé tükrözi azokat. Így magába foglalja a fontosabb rendőri szakágak képviselőit – mindenekelőtt a mind létszámát, mind a tevékenység jellegét tekintve meghatározó két terület: nevezetesen a közrendvédelmi/közlekedési, valamint a bűnügyi szakág sorolható ide –; hűen követi a magyar rendőrség beosztási hierarchiájában kialakult arányokat – azaz az alsó- közép- és felsővezetők számarányát a beosztott rendőri létszámhoz képest.

Az *interjúk vezérfonala* az alábbiak szerint alakult:

- Mit jelent és milyen a mai Magyarországon rendőrnak lenni?
- Az interjú alanya milyen rendőri visszaéléseket és rendőri korrupcióformákat ismer, hallott ezekről vagy tart elképzelhetőnek?

- A visszaélések különböző típusainak megvalósítása:
 - egyedüli akció, vagy több rendőr részvételével zajlik,
 - szervezett-e,
 - a rendszerváltás előtt is létezett-e vagy új jelenség,
 - mit lehet(ne) tenni ellene,
 - megszüntethető-e?
- Mi lehet az oka, a háttere, a célja a jelenség-együttesnek?
- Milyen formák, mennyire fogadhatóak el az alany és társai számára?

A szövegállományt – az ún. szövegtestet – a pszichológiai tartalomelemzés korábban inkább kvalitatív szövegelemzés névvel illetett, de újabban az Ehmann (2002) révén *szekvenciális-transzformatív modell* elnevezést kapott eljárása segítségével dolgoztam fel. Az ún. *tematikus elemzés* technikáját használtam (i.m. 49.o.). Ennek legfőbb ismervét abban jelölhetjük meg, hogy mindazon szövegelemek, amelyek a szöveg egy adott pontján felismerhető és körülhatárolható tartalmat hordoznak, a jelentést megragadni hivatott hozzárendelt kód segítségével váljanak azonosíthatóvá és összetartozóvá.

A szövegbázis tartalomelemzése során, ahol csak lehetőség kínálkozott rá, arra törekedtem, hogy a feltárni kívánt szociális reprezentációk azon jelentéseit is explicitté tegyem, amelyek az érintettek körében rejtetten, *tudatosan nem reflektálható formában* léteznek.

A tartalomelemzés – az interjúk vezérfonala által is meghatározottan – az alábbi nagy *értékelési dimenziók* köré szerveződött:

- a *rendőri lét* sajátosságai,
- a rendőri *visszaélések*:
 - *formái*
 - *okai*
 - *jellege*, körülményei, kísérő jelenségei.

A kódolt elemi tartalmak között kitapintható néhány jellegzetes *logikai kapcsolat-típust* szintén jelöltem, amely lehetővé tette, hogy az elemi tematikus egységeket *kódcsoportokba* emeljem be. Ezek alkalmasint sokszintű, hierarchikusan egymásra épülő, piramis-szerűen szerveződő *jelentés-együtteseket*, *jelentésmezőket* eredményeztek. A leginkább összetett jelentési rendszerek esetében a jelentési hierarchia legalacsonyabb (elemi, konkrét) szintjétől kezdődően a fokozatosan egyre szélesebbé és absztraktabbá váló tartalmi csoportokat rendre a(z):

kódok szintje;
alárendelt kódcsoporth(I,II.) szintje(i);
főlérendelt kódcsoporth(I,II.) szintje(i)
főkód szintje
elnevezéssel azonosítottam.

A tematikus elemek között feltárható logikai kapcsolatokat minden egyes *interjú-szövegen belül*, külön-külön tártam fel. Az ekképpen feltérképezett mentális reprezentációk összesítése lehetővé tette a társas szinten érvényes tulajdonított oksági összefüggések finomabb megkülönböztetését. Így például a szükséges és elégséges, illetve a szükséges, de önmagukban nem elégséges (másként: Több Elégséges Ok = *TEO* és Több SZükséges Ok = *TSZO* [Kelley, Michela 1984]) okokról alkotott rendőri, társas reprezentációk szintén elkülöníthetővé lettek.

Bevezettem a *reprezentációs elemzési hierarchia-szintek* technikai fogalmát. Abban az esetben beszélek a megelőző szinthez képest magasabb reprezentációs elemzési szint megjelenéséről, amennyiben az egy lépéssel alacsonyabb jelentési szinthez (a kód-szinthez közelebb eső vagy maga a kód-szint) viszonyítva ebben legalább egy, a megelőző szint által még nem tartalmazott *új kódcsoporth* bukkan fel. A változók és változó-csoportok egyes elemzési szintekhez rendelt struktúrája lehetővé tette, hogy a különböző szerveződési szinteken megragadott jelentéshordozó elemek (kódok, alárendelt-, főlérendelt- és főkód-szintű kódcsoporthok) statisztikailag leírható jelentőségét külön-külön, *elemzési szintek szerint történő bontásban* állapítsam meg.

A szociális reprezentációkkal foglalkozó empiria gyakorta használja az "erős" vs. "gyenge szociális reprezentáció" -kitélt, sokszor anélkül, hogy ezek operacionális kritériumait megadná. Ezért a szociális reprezentáció-kutatásokból származó eredmények értelmezését elősegítendő, a továbbiakban azt a *javaslatot* fogalmaztam meg, hogy amennyiben a szociális reprezentációk feltárására irányuló vizsgálat során egymásra épülő jelentési hierarchia-szintek azonosítása lehetséges, akkor valamely, szignifikancia-szintű változót *annál erősebb/gyengébb társas tudás-elemként* ismerjük fel, *minél magasabb/alacsonyabb jelentési hierarchia-szinten mutatható ki matematikai statisztikai jelentősége*.

A személyenként elvégzett tematikus egységek kódolása, a kódcsoportok azonosítása, majd ahol lehetséges volt, úgy a kódok, mint a kódcsoportok közötti logikai viszonyok jelölése után kiszámoltam e változók mintán belüli *gyakorisági eloszlását*.

Az egyes jelentési dimenziókhöz kötődő, különböző elemzési szintekhez rendelt nominális típusú változók matematikai statisztikai feldolgozása elsődlegesen a *McNemar-próba* sorozatos végrehajtásán alapult, az alábbi metódust követve:

A McNemar-próba páros összehasonlításai segítségével megállapítottam az adott elemzési szint (kód-szinttől a főkód-szintig terjedően) legnagyobb gyakorisági értékkel rendelkező változójához képest az összes többi, ugyanezen szint alá rendelődő változójának χ^2 (X^2) értékeit.

A kapott X^2 értékeket nem a próbák által jelzett szignifikancia-szintnek megfelelően értékelttem, hanem annak függvényében, hogy az elemzés alatt álló *halmazt összesen hány változó alkotta*.

A változók számát figyelembe véve meghatároztam az adott elemzési- és szignifikancia-szintre érvényes Z^2 értékét. Végül a kiszámított X^2 értékeket a "közös" Z^2 értékhez viszonyítottam. Akkor és *csak akkor* tekintettem *szignifikánsnak* a legnagyobb gyakoriságú változótól történő eltérés mértékét, amennyiben az éppen *vizsgált változó X^2 értéke meghaladta Z^2 -ét* ($X^2 > Z^2$).

Matematikai statisztikai értelemben tehát azon tartalmakat jelölő változó(k) számítanak szociális reprezentáció(-alkotó)knak, amelyek ebben az összefüggésben *nem bizonyul(tak) szignifikánsnak és vice versa!* Mégis, – az adatbemutató konvenciókkal összhangban – minden alkalommal a kiszámított eredmények *inverzét* közöltem – és így járok el ez alkalommal is –: "x változó szociális reprezentáció(-alkotó) lehet, mert szignifikáns (= *jelentősnek számít!*) $p < 0, \dots$ szinten".

A munka *harmadik tematikus blokkjában* elemzem a *magyar rendőri közgondolkodásban felismerhető rendőri visszaélési formákat*. Kiderült, hogy a magyar rendőrök körében *anyagi haszonszerzéssel* együtt járó, azt feltételező mozzanatok jelenlétével rendőri *korruptióként reprezentálódhatnak* az alábbi viselkedésformák:

- megvesztegetések kérése – elfogadása (közte: zsebrebírásolás),
- kikényszerítés – zsarolás (közte: zsebrebíráság),
- önzetlen felajánlások elfogadása,

- részben és inkább korrupciónak számítanak az itt a "Köztörvényes" – csoportba tartozó bűncselekmények, valamint
- a privilégiumokon alapuló esetek zöme.

A mintát alkotó rendőrök rendőri korrupció-tartalmakat hordozó reprezentációról megállapítom:

- hogy az eltérő nézőpontokat alkalmazó elemzések – tehát az adott kontextus függvényében – többnyire differenciáltan alakulnak. Az eredmények arról tanúskodnak, hogy az egyes főkód-szintű elemzési perspektívákhoz kötötten a rendőri visszaélések formáiról/típusairól kialakult rendőri szociális reprezentációk részben más-más összetevői emelkednek ki vagy süllyednek alá: a nézőpont függvényében jelentőségre tesznek szert, és erős szociális reprezentációkként tűnnek fel vagy épp ellenkezőleg; ugyanazon entitások valamely perspektíva-váltás eredményeképpen "csak" gyengébb (alárendelt kódcsoporthoz viszonyítottan szignifikáns) társas reprezentációk formájában léteznek (ilyenek az *Információval visszaélés*-, a *Jogtalan előny*- és a *Protekción*-jelentések).
- Ugyanakkor az *Eljárás manipuláció*- valamint a *Köztörvényes*-kategória tartalmi a szöveggörnyezetétől függetlenül is a rendőri társas tudás részét alkotják.
- A megvesztegetés és a zsarolás; vagy (egy másik metszetben) a zsebrebírás; vagy a Σ Ajándék reprezentációi áthatóan vannak jelen.
- Mind a *megvesztegetés*, mind a *zsarolás* azon formái alkotják a szélesebb körben kitapintható reprezentációkat, amelyek *nincsenek összefüggésben a zsebrebírásról* alkotott rendőri képzetekkel.
- A zsebrebírás döntően mint megvesztegetési aktus és kevésbé mint kikényszerítés eredménye jelenik meg (62% szemben a 31%-al, 28/12 előfordulási arány).
- A megvesztegetés a mintába tartozók több mint 50%-a szerint nem pénzbeli formát is ölthet („*megvesztegetés-ajándék*”- kód: 54%).

Másrésről a *rendőri korrupciós reprezentációknak a rendőri erőszakról konstruált értelmezések nem képezik részét*. A rendőrök „kollektív tudatában” széles körben jelenlévő (81%), frekvens tematikus kategória (84 említés) határozottan rendőri *visszaélésként*, de nem a rendőri korrupció alkotójaként reprezentálódik. A szövegbázisban a *Rendőri brutalitás* – főkódú kódcsoporthoz tartozó tartalmai az *egyetlen nem-korrupciós* formákat megtestesítő rendőri visszaélési kör elemeit alkotják.

A **negyedik részben** a rendőri visszaélések **okairól a szakirodalomban** megfogalmazást nyert fontosabb álláspontokat összegzem.

Az alkalmazott magyarázó elvek között a szerint tettem különbséget, hogy azok a rendőri visszaélések lehetséges okait elsődlegesen

- *individuális* (személyiség, képesség stb.),
- *partikuláris* (mikro-makrotársadalmi, politikai környezet, szervezet stb.) vagy
- *univerzális* szinten ható tényezőkben ismerik e fel.

(Utóbbiak magát a rendőri szerepet, a rendőri életformát – egyszóval a *rendőri létet* – teszik felelőssé. Ez a fejlemény indokolja, hogy a korrupció oki faktorainak bemutatása mellett itt szerepeltetem *A rendőri lét sajátosságai a szakirodalom tükrében* címet viselő alfejezetet is.)

Végül, szintén e fejezetben ismertetem a „klasszikus”, két ember interakciója során megvalósuló *megvesztegetés konstruktivista* nézőpontú elemzését, valamint a *szociális csere* elméletére építő hipotézisemet. E szerint a külső megfigyelő osztályozásában korrupciós aktus a szereplők szemében az "itt és most" egyenrangúvá lett felek kölcsönösen előnyös alkujá. A kezdeményező fél a korrupciós aktus lebonyolításának felkínálásával óhatatlanul kifejezésre juttatja, hogy ő a követelményt maradéktalanul ki fogja elégíteni, de egyúttal azt is kommunikálja, hogy a partnerről ugyanezt feltételezi. Az ajánlatot kapott fél hasonlóképpen anticipálhatja a cserehelyzetet. Ebből következően egy, a külső megfigyelő értelmezésében korrupciós ügylet a „bizalmas” interakció szereplői szemében az „egyikünk sem csaló” vagy ezzel ekvivalens megfogalmazásban a „mindketten *morálisan helyeselhető módon járunk el*” jelentését kaphatja.

Az **ötödik részben** elsősorban azt mutatom be, hogy a **magyar rendőrök** milyen **szociális reprezentációkat alkottak a rendőri korrupció okairól**.

Ezt megelőzően röviden áttekintem a *szociális reprezentációk és a kauzalitás viszonyát*: lehetséges következtetésként a mellett érvelek, hogy a szociális reprezentációkat mint a lehetséges ok-okozati relációk tartományát és annak határait kijelölő ágenseket az okozás *modális* formájának tényezőiként ismerjük fel.

Külön figyelmet fordítottam azon tulajdonított oki tényezőkre azonosítására, amelyek *egyszer s mind a rendőri szubkultúra általános jellemzői között is helyet kapnak*. Ez utóbbiakat "*univerzális szintű*" oki reprezentációkként írtam le. Kifejtem azt a vélekedésem, mely szerint amennyiben akár „csak” a modális okság keretei közé is illeszkedően, de megjelennek "*univerzális szintű*" rendőri visszaélési okok, akkor *a rendőri visszaélések*

nem a rendőri lét valamiféle „káros mellékhatásai” vagy azzal sajnálatosan gyakorta együtt járó, azt kísérő negatívumai, hanem sokkal inkább a rendőri tevékenység és szubkultúra bonyodalmas szövedékének lényegi összetevői.

A matematikai-statisztikai feldolgozás segítségével az okokról szőtt szociális reprezentáció(-alkotó)k szerkezete kétféle aspektusból is feltárult: a szükséges és elégséges, valamint a szükséges, de nem elégséges logikai rend alapján.

A szükséges és elégséges (= önmagában is korrupciót generálónak gondolt) rendőri tulajdonított okok közül a főkérdés-szintű perspektíva felől társas léptékben is reprezentáció-alkotóknak bizonyultak:

1., A teljes visszaélési spektrum (= V-ok) főkérdés-szintű, jelentős ($p < 0,01$), tulajdonított okai (= a goldsteini értelemben felfogott rendőri korrupció reprezentált okai!) és gyakoriságaik.

rendőri lét	0.385	ΣÖsszefonódás	0.962
alkalom	0.615	Társadalom	0.654
civil vesztegetés	0.731	Politika	0.423
kliens szemtelen	0.615	Félelem	0.615
Megélhetés	0.846	Lebecsülés	0.577
ΣMorál	1.000	ΣFelsőbbrendűség	0.962
ΣRendőri minta	0.577		

2., A rendőri értelmezések alapján korrumpív formák főkérdés-szintű, jelentős ($p < 0,01$), tulajdonított okai (K-ok) és gyakoriságaik.

alkalom	0.615
civil vesztegetés	0.731
Megélhetés	0.846
ΣMorál	1.000
ΣRendőri minta	0.538
ΣÖsszefonódás	0.962
Társadalom	0.615
Félelem	0.538
ΣFelsőbbrendűség	0.500

3., A *rendőri értelmezések* alapján a nem-korrupzív visszaélési formákhoz sorolt *piszkoseszköz-használat* főkérd-szintű, jelentős ($p < 0,01$), tulajdonított okai (PE-ok) és gyakoriságaik.

Egyéb morál	0.346
Kliens lebecsülése	0.538
Kliens szemtelen	0.577
ΣÖnigazolás	0.462
ΣFelsőbbrendűség	0.846

Fentieket követően a "*szükséges, de nem elégséges*" reprezentált okok fogalmát ismertetem. Mindeme korrupciót generáló, tulajdonított faktorok nem mások, mint az alulfizetettségi élmények hátterét alkotó, és egymással kapcsolatban álló tartalmak. Lényegében az alulfizetettségi élmény okozta korrupciós visszaélések összefüggésének *alkotóelemeire bontását* tükrözik.

Azon interjúalanyaim esetében, akik a *rendőri lét* kapcsán alulfizetettségre utaló tartalmakat is adtak, rákérdeztem ennek okaira. A kapott jelentésekből állt össze az *Alulfizettség okai* jelentésmező. Az alábbi jelentés-elemek alkotják:

(N = 24)

reprezentált jövedelem	0.792
szegénység	0.375
nehézség	0.500
szaktudás	0.250
Kiszolgáltatottság	0.583
Felsőbbrendűség	0.250

Fel kellett azonban ismernem, hogy a táblázatban feltüntetett alulfizetettségi okok (és okcsoportok) *önmagukban nem elégséges hatótényezők*. Nyilvánvalóan nem arról van szó, hogy pl. a *Kiszolgáltatottság* kódcsoporthoz tartozó tartalmak önmagukban vezetnének az alulfizettség élményének megjelenéséhez, hanem a rendőri munkából származó, aktuálisan kézhez kapott jövedelem és *ehhez képest* a kiszolgáltatottság érzése együttesen okozhatják az alulfizettség érzését. A jövedelem-komponenst "*reprezentált jövedelem*"-nek neveztem el. Így az alulfizettség élménye a "*reprezentált jövedelem*" és az adott, tulajdonított ok(ok) egymáshoz mérése, összevetése *eredőjeként* jelenik meg.

A folytatásban kölcsönös összefüggéseiben vizsgáltam a *rendőri lét-* és a *korrupciós okok (K-ok)*-dimenziójában egyaránt széleskörűen reprezentált alulfizetettségi élmény-együttest.

Mindazon interjúalanyaim esetében, akiknél tudható volt, hogy

– milyen okokat tulajdonítottak alulfizetettségi érzésük létrejöttének és fennmaradásának (*rendőri lét*-dimenzióból), valamint

– megtalálható náluk az "*alulfizettség*" \rightarrow (okok) *K-forma*-reprezentációs kapcsolat, egyúttal az utóbbi összefüggés háttere szintén világossá válik: – a szorosán vett megélhetési kérdéstől eltekintve – végső soron a *rendőri lét*-dimenzióban felszínre került, s az alulfizettség érzését okozó – fentebb bemutatott – reprezentált faktorok vezetnek az adott *K-formák* megjelenítéséhez.

Minderre alapozottan megkaptam az "*alulfizettség*" \rightarrow *K-forma* összefüggés oksági reprezentációjának eddig rejtetten létező, típusos mintázódását. Ezeket

abszolút- (2 fő),

relatív- (7 fő) és

kevert- (15 fő, 58%; $p < 0,01$; főkérd-szinten)

alulfizetettségi (korrupciós) oksági meghatározó néven azonosítottam.

(Jelentéseik: *abszolút* = Az alulfizetettségi tartalom jelentése lényegében ekvivalens a szegénységgel.

relatív = ["*reprezentált jövedelem*" és ("*nehézség*" és/vagy "*szaktudás van*" és/vagy *Kiszolgáltatottság* és/vagy Σ *Felsőbbrendűség*)] \rightarrow *K-forma*. (A szegénység-tartalmi összetevő nélkül.)

kevert = Az előbbi két, okságot reprezentáló forma együttese.)

Tekintettel arra, hogy az imént kifejtettek értelmében a "*kevert*" és a "*relatív*"-alulfizetettségi oksági meghatározók jelentéseihez jelentős mértékben hozzájáruló tartalmak ("*szegénység*", "*nehézség*", *Szaktudás*, *Kiszolgáltatottság*, Σ *Felsőbbrendűség*) önmagukban nem lehetnek elégséges *K*-okok, amellet érvelek, hogy a fent megfogalmazott összefüggésbe ágyazottan megjelenő, okságot kifejező tartalmak *szükséges, de nem elégséges* *K*-okok..A *főkérd-nézőpont* alapján a szükséges, de nem elégséges oksági tényezők (/fő):

szegénység	9
nehézség	11
reprezentált jövedelem	17
Szaktudás	6

Kiszolgáltatottság	13
Σ Felsőbbrendűség	6

A szükséges és elégséges valamint a szükséges de nem elégséges tartalmak azonosítása után lehetőségem nyílt a teljes vagy másként: a "szükséges"-(TEO+TSZO) tulajdonított okság szignifikáns kódjainak és kódrendszereinek megállapítására.

(Vastaggal nyomtatva a szignifikáns értékek.)

A "szükséges" okság				A "szükséges és elégséges"		
gyakorisági értékei				okság gyakorisági értékei		
OK	OKOZAT			OKOZAT		
<i>Kód, kódcsoport</i>	K	PE	V	K	PE	V
szegénység	17	2	17	14	2	14
nehézség	11	2	13	1	2	3
Szaktudás	8	5	12	2	5	7
Kiszolgáltatottság	14	8	18	4	7	9
reprezentált jövedelem	17	1	17	–	–	–
Σ Felsőbbrendűség	16	22	26	13	22	25

Amint az észrevehető, a "szükséges és elégséges" okság táblázatainak releváns elemeihez képest ebben az oksági elrendezésben:

- a rendőri korrupció tulajdonított okainak sorában (K-ok) új szociális reprezentációalkotókként jelentek meg
 - a "reprezentált jövedelem", és a "nehézség" kódokkal;
 - a Kiszolgáltatottság kódcsoporttal jelölt tartalmak,
- az előbbiektől nem függetlenül a V-okság körében ugyanezen változásokat rögzíthetjük;
- módosult a ΣFelsőbbrendűség kódcsoport és a "szegénység" jelentéstartományainak előfordulási aránya;
- ugyanakkor hiányzik a Megélhetés kódcsoportja, a hozzá tartozó gyakorisági értékekkel együtt.

A dolgozat *következő részében az univerzális-szintű oksági reprezentációkat* ismertetem.

Lévén mindezek csak is a *rendőri létről alkotott reprezentációkkal szoros egységet alkotva* keletkeztek, ezért előbb a *rendőri lét-dimenzió* kapcsán megszületett adatokat kellett bemutatnom.

A *rendőri lét*-dimenzió fő kód-szintű, szignifikáns ($p < 0,01$) reprezentációi (és gyakoriságaik).

Morál	0.962	nehézség	0.731
Megélhetés	0.923	munkafeltételek rosszak	0.538
Siker	0.538	vezetés rossz	0.500
Szaktudás	0.615	visszaélés	0.423
Kiszolgáltatottság	0.846		
Igazságtalanság	0.885		
Megbecsülés	0.846		
Szolidaritás	0.731		
ΣFelsőbbrendűség	0.923		

Most már módomban állt a *szükséges és elégséges*, valamint a *szükséges de nem elégséges* oksági tényezők *együttesének* (= "szükséges") *Rendőri lét*ben való lehorgonyozottságának vizsgálatára. Ennek érdekében egymás mellé helyeztem e két nagy jelentési dimenzió mindazon kódjait és kódcsoportjait, melyek *mindkét kontextusban* elérték a szignifikancia-szintet, majd megállapítottam a *közös előfordulások* egzakt, pontos gyakorisági értékeit.

A saját hatalmi visszaélések *univerzális szintű* oksági háttéréről konstruált *rendőri* magyarázatok és jelentés-tulajdonítások köreikben megosztottan létező, és valóságot teremtő *szociális reprezentáció-alkotói* egyfajta "virtuális jelentési térbe" rendeződnek. Az alábbi ábrán követhetjük nyomon.

A *hetedik* részben kísérletet tettem a *rendőri lét reprezentációinak értelmezésére*. A szakirodalomban fellelhető, a *rendőri szubkultúrára* általánosságban érvényesnek és jellemzőnek tartott számottevő kutatói attribútumokkal megegyezően a magyarországi *rendőrök* körében a szignifikancia-szintű tartalmakon *belül*:

- *áthatóan* reprezentált ($>0,5$ gyakoriság) a(z)
 - alulfizettség élménye,
 - perszonalizált hatalom,
 - veszély (fizikai veszély + jogi védelem hiánya = "laza kritérium"),
 - küldetés (hivatástudat + küldetéstudat = "laza kritérium"),

- munkával járó fokozott megterhelés,
- pesszimiztikus világgép;
- *nem áthatóan*, de reprezentált a(z)
 - diszkrecionalitás,
 - "belső" eredményességre törekvés, (módosított értelmében)**
 - "külső" eredményességre törekvés***
 - küldetéstudat,
 - veszély (fizikai = "szigorú kritérium"),
 - szolidaritás,
 - szaktudás,
 - visszaélések.

Ugyanakkor:

- *nem reprezentált* a(z)
 - etnocentrikus beállítódás/szociális izoláció,
 - általános gyanakvás
 - "belső" eredményességre törekvés (az eredeti értelmében)*

(* A ("küldetés" és "siker" és "kalandvág") személyenkénti együttes megjelenéseinek gyakorisági értéke.

** A ("küldetés" és "siker") személyenkénti együttes megjelenéseinek gyakorisági értéke.

*** A "statisztika"-kód eloszlása.)

Az eredményeket összehasonlítottam két másik, szintén a hazai rendőrök körében végzett kutatás illetve kutatás-sorozat releváns megállapításaival (Csepeli [1997], Krémer [1998, 1999, 2001]).

E három kutatásból kirajzolódott és egymással összemérhető attribútumok közül egyikben sem tapasztalhatunk komolyabb – interpretációt megkövetelő – eltérést.

Rá kell azonban mutatnunk néhány olyan, akár drámainak is nevezhető, és a szóban forgó hazai vizsgálatok mindegyike által megerősített mozzanatra, amelyek nem szerepelnek a nemzetközi szakirodalom jeles képviselői részéről a jogállami berendezkedésű országok rendőrségeinek tulajdonított közös, jellegzetes tulajdonságok palettáján.

Úgy tűnik, jelenleg – ha nem is feltétlenül csak hazai viszonyokra érvényesen, de – mindenképpen a *magyar rendőrség sajátja* a(z)

- *erkölcsi megbecsülés hiánya,*
- *igazságtalanságok által sújtottságuk élménye,*

- rossz munkavégzési feltételek,
- vezetőkről sokak által alkotott elmarasztaló vélemény.

A továbbiakban azonosítottam két olyan, a magyarországi rendőrök körében létező, és saját rendőri mivoltjukat tükröző szociális reprezentáció(-alkotó)t, melyek – tudomásom szerint – sem a nemzetközi, sem a hazai, rendőrséggel foglalkozó kutatási eredményekben ez idáig nem nyertek megfogalmazást.

Az első a *civil világhoz viszonyulást* kifejező két, ellentétes jelentéseket magukba sűrítő reprezentáció (*Keserűség, Harmónia*).

A másik tartalmi kör esetében pedig a "*felsőbbrendűség*" reprezentációiról van szó.

Utóbbi meghatározásával összefüggésben kifejtem, hogy felfogásom szerint a rendőri, személyesként megélt és használt *autoritás* valamint a *perszonalizált rendőri hatalom* szociális reprezentációi *nem azonosíthatóak* egymással, mivel:

az *autoritás rendőri szociális reprezentációjának* – a perszonalizált hatalom közösen vallott nézetei mellett – ugyan úgy szerves, elidegeníthetetlen *összetevőit alkotják*

– a küldetéstudat,

– a kiválasztottság élménye

– és az igazság mibenlétéről való feltétlen tudás ("*bölcsek köve*")

reprezentált elemei és ezek együttese is. (Ez utóbbiak bár a perszonalizált rendőri hatalomhoz intim módon kapcsolódó, különböző viszonyulásokat reprezentáló tartalmakat jelölnek, ám a „viszonyulás” egyúttal *kívülállást* is jelent –, ezért az inkriminált tartalmak a perszonalizált rendőri hatalommal való rendelkezésről szőtt reprezentációknak nem inherens alkotórészei.)

Ugyanakkor nem képezheti az autoritás-reprezentációk részét az eme autoritás személyes képviselőjét – magát a rendőrt – szerinte jogosan megillető mindazon kiváltságokról, előjogokról, járandóságokról alkotott konstruktumok (Σ *Kiváltság*), melyek az autoritás széles értelemben felfogott *elismerése* utáni vágyakozás megfogalmazásai lehetnek.

A perszonalizált autoritás elfogadtatásának igénye és ennek reprezentációja az autoritásra mint független entitásra irányul, arra vonatkozik, arra reflektál és abból következik, de ahhoz képest *elkülönülő valóságmozzanat*.

Ennélfogva azt a *javaslatot* fogalmaztam meg, hogy a rendőri "*felsőbbrendűség*" jelenségkörét magába olvasztó szociálisan reprezentált *jelentéstartományt* fogjuk fel úgy, mint a személyesként átélt *rendőri autoritást*; továbbá, az erre válaszképpen megjelenő, az

autoritás *hordozója elismerésének/elfogadásának igényét* kifejező élmények háttérében meghúzódó *reprezentációk együttesét*.

A továbbiakban hatását és jelentőségét tekintve egy, a rendőri társadalmat inkább strukturált egészként felfogó nézetre, megközelítésmódra irányítottam a figyelmemet. Míg a hagyományos rendőri felfogás és a *tradicionális rendőr* az "iparosság"-szerű foglalkozás és iparosként működő rendőr-jelentést hordozza (pl. Wilson [1968]), az új, a kívánatos rendőr-ideál foglalkozását hivatásként üzi, valódi *professzionális rendőr* (pl. Crank, Payn [1993]). Tehát az iparos mester, szemben a professzionális, hivatástudattal rendelkező rendőr ideáljával.

A hazai megoszlás – ebben a vonatkozásban – a következő képet nyújtja: a minta (és bizonyos mértékig talán az egész magyar Rendőrség) egészére vetítve azt állapíthatjuk meg, hogy míg a "szélsőségek" – a *tisztán professzionális* és a *tisztán "iparos"* reprezentációs mintázatokkal bíró rendőrök – egyaránt csak *elhanyagolható arányban* vannak jelen (12%; 4%), addig a *legtöbb alanyunk esetében* e két rendőri jellemző-együttes bizonyos vonásai – ugyan más-más hangsúlyokkal, de – egymás mellett, *egymással összekeveredve* léteznek (17 fő, 65%).

A *következő fejezetben a nem-korrupzív visszaélési formák tulajdonított okainak reprezentációival összefüggésben kapott eredményeket értelmezem*. Ennek során azt a következtetést vonom le, miszerint úgy tűnik, a magyar rendőrség hivatásos állományában a *piszkos eszközök alkalmazásának lehetséges előidéző okai három*, egymástól élesen elkülönülő *szociális reprezentáció formájában* léteznek:

- a *rendőri hivatástudat* ("küldetés") vezető értékei mentén szerveződő motivációs bázis működésének következményeiről kialakult szociális reprezentáció,
- a *"felsőbbrendűségi"* élmények helyzeti *frusztrációja* által kiváltott, *impulzív* dinamikát feltételező történések szociális reprezentációja és
- a rendőri *omnipotencia* realizálásának egyik lehetséges formájáról konstruálódott szociális reprezentáció.

Az okság tekintetében a rendőri valóság három különböző alkotóelemeként felfogható társas konstruktumok lényegi mozzanatai azonban egyetlen közös sajátosságba koncentrálódnak: a meghatározó, *a közös nevezőt jelentő attribútum a Σ Felsőbbrendűség* kódcsoporthoz a rendőri "felsőbbrendűség"-élményt azonosító jelentésmező.

Érdemes volt azt is megvizsgálnom, hogy e közösen tulajdonított oksági megfontolások vajon külön-külön mennyiben járulnak hozzá a teljes piszkoseszköz-okságnak a rendőri-lét dimenzióhoz kapcsolásához. E kérdéssel foglalkozik: *az univerzális szintű piszkoseszköz-használati okság (PE-okság) reprezentációit feldolgozó alfejezet.*

A *rendőri hivatástudat*ot meghatározó értékek, mint a *piszkos eszköz*-formákat előidéző tulajdonított oksági tényezőcsoport teljes körű, univerzális szinten azonosítható rendőri reprezentációja: 18 fő esetében azonosítható (69%, $p < 0,01$; fő kód-szinten). A rendőrként létezés egyik meghatározó jelentőségű aspektusa – a hivatástudat – úgy tűnik, egyszer s mind a piszkos módszerek bevetésének, mindenek előtt *a rendőri brutalitás* különböző megnyilvánulásainak *is alapját képezi*. Janus arcú jelenség: hol a legnemesebb, hol a komorabb oldalát fordítja felénk. A rendőri létben való legyökerezettség ugyan teljes körű, de e jelenségért *nem a felsőbbrendűségi komponens* a felelős.

Az indulati dinamikán nyugvó szociális reprezentációs összefüggés arról árulkodik, hogy a rendőrök nem jelentéktelen hányada számára adott az a – sokszor implicit – közös tudás, mely szerint a személyes hatalmuk csorbulásának a rendőri világkép részeként elgondolt ténye valamint ugyanennek a piszkoseszköz-használatban betöltött lehetséges szerepe között *kapcsolat létezik* ($p < 0,01$; fő kód-szinten).

Harmadszor: kiderült, hogy az érintettek 62,5%-a körében él az a nézet, hogy a jellemzően a rendőri brutalitáshoz vezető *omnipotens* érzések univerzális szinten, a *rendőri létezés ismérveiben lehorgonyozottak*.

Explicit és/vagy implicit formában, de a minta érintett 19 fős (73 %), meggyőző többséget alkotó csoportjában kódolódik az a társas tudás, mely szerint a nem-korrupzív visszaélési körbe sorolt rendőri megmozdulások előidéző faktorai között vannak olyanok is, amelyek egyúttal a rendőri szubkultúra jellemzőnek tartott sajátosságainak egyikét-másikat szintén leírják. Más szóval: *közös reprezentációjuk azt a rendőri nézetet fejezi ki, hogy e visszaélési formák részben a rendőri szubkultúra általános jellegzetességeiben gyökerezettek. Az átható lehorgonyozottságért* az elemzett három különböző piszkoseszköz-használati oksági szociális reprezentáció-kategória közül elsősorban a *hivatástudat* célértékein alapulóak a *felelős*ek. Egy, az iméntiektől eltérő elemzési síkon azt is megfigyelhetjük, hogy a rendőri létezésről és a PE-formák megjelenésének okairól konstruált elképzelések közötti *hidat* az a *"felsőbbrendűségi"* reprezentációkat *tömörítő jelentésmező képezi*.

A dolgozat ezt *követő fejezetében* foglalkozom a *korruptív visszaélési formák tulajdonított okainak* reprezentációival összefüggésben kapott eredmények *értelmezésével*.

A rendőri korrupció lehetséges oksági tényezőiről kialakított hipotézisek nem lebecsülendő készlete eredményeim alapján magyar viszonyok mellett is több-kevesebb értelmezési potenciállal bír.

Igaz ez az állítás az

- individuális-szintű oksági magyarázatokra,
- az interakcionista nézőpontra,
- a kódex szerepére,
- az átláthatóság köré szerveződő (némely) meglátásra, végül
- az alulfizettség faktorára is.

Megállapítom, hogy amikor ez utóbbiról, tehát az alulfizettség/korrupció összefüggéseiről gondolkodunk, tudnunk kell, hogy *a rendőri értelmezések szerint ez nem azt jelenti*, hogy a rendőr *csak azért korrupt* – pl. zsebrebírásból – *mert szegény*, és a mindennapi betevőhöz szükséges anyagiakat pótolja – hanem, mert *a szegénységtől teljesen független*, de a rendőri szubkultúra ismérveibe sorolt *attribútumokhoz viszonyítva kevesli jövedelmét* – és mind e mellett még *szegény is*.

Ezt követően külön elemzem a *perszonalizált rendőri hatalom* magyarázóelvének lehetséges szerepét a korrupció okait magukba foglaló reprezentációk terén.

Kérdéses volt, hogy vajon – Sherman ezt megfogalmazó állításával szinkronban – a perszonalizáció kitüntetett jelentőségű alkotórészeként felismert *diszkrecionalitás* valóban a rendőri korrupció egyik, ha nem a legjelentősebb kiváltó ágense-e? Az eredmények azonban *nem támasztják alá* Sherman-nek a világ minden rendőrségére érvényesnek gondolt, diszkrecionalitásra építő hipotézisét.

E nézethez hasonlóan, még a *teljes perszonalizációt* felölelő reprezentációs összefüggés *sem* formáz egy markánsan kitapintható, okságot jelölő valóság-összetevőt.

Azonban a perszonalizáció-bázisú konstruktumokkal *együtt* a teljes, minden felsőbbrendűségi jelentést involváló K-ok (TEO) a minta felénél (13 fő, $p < 0,01$ főkód-szinten); míg a "szükséges" K-ok (TEO+TSZO) tulajdonítás metszetében már a minta jóval több, mint felénél észlelhető: $\Sigma \text{Felsőbbrendűség} \rightarrow K = 16 \text{ fő}$ ($p < 0,01$ főkód-szinten). Mindebből azt a következtetést vonhattam le, mely szerint – hasonlóan a nem-korruptív visszaélési formák reprezentációs oksági összefüggéseihez – ezúttal a *korruptív okainak függvényében* a kérdéses reprezentációs mezőt (magát a rendőri valóságmozzanatot) a

rendőri autoritás részeként elgondolható perszonalizált hatalom entitásánál *teljesebben írja le* az a megfontolás, amely *az autoritás egészét, valamint* – erre reflektáló és ebből következő módon – az autoritás megtestesítőjének *személyre szóló előjogokat, járandóságokat elváró rendőri intenciókat* együttesen állítja értelmezése középpontjába. *Mindez a felsőbbrendűségi jelentéseket magukba olvasztó szociális reprezentáció-alkotókon alapul.*

Az univerzális szintű K-oksági reprezentációk értékelése képezi a disszertáció *újabb fejezetének* tárgyát. Főbb megállapításaim az alábbiak:

Az "alacsony fokú vezetői láthatóság" állandó korrupciós faktora magyar rendőri viszonylatban is univerzális szinten megragadható *szociális reprezentáció-alkotó*.

Fentiek ellenére, mégis azt kell feltételeznem, hogy azon szociális reprezentációknak, amelyek lehetőségessé teszik számunkra, hogy *a rendőri korrupció gyökereit a rendőri szubkultúra reprezentált sajátosságaira vezessük vissza*, a két fő tartóoszlopa – ha tetszik: horgonya –, egyrészt a *Megélhetés*-kódcsoporthoz alá rendelődő tartalmak: közöttük is hangsúlyosan az *alulfizetettségi élmények*; másfelől pedig a *"felsőbbrendűség"* jelentésmezői. Az univerzális K-okság rendszerében a központi helyzetet elfoglaló, ekként a releváns rendőri valóságmozzanat *legfontosabb* alkotójának szerepét minden bizonnyal az *alulfizetettségi reprezentáció-együttes* tölti be. (Mivel a felsőbbrendűség társas konstruktuma úgy tűnik, törvényszerűen együtt jár az alulfizetettségről alkotott közös reprezentációk megjelenésével, de a fordított irányú összefüggés nem ilyen szoros.) Az összefüggést a minta 50%-ában figyelhetjük meg, ahol egyszerre van jelen mind az alulfizettség, mind a felsőbbrendűség univerzális szintű oksági szerepéről alkotott szociális reprezentáció. Ez azt jelenti, hogy a magyarországi rendőrök vélhetően közel megegyező hányada a rendőri létforma alapvető sajátosságaiban gyökerező K-oksággal kapcsolatban *olyan értelmezésekben osztozik*, olyan értelmezések cirkulálhatnak közöttük, *melyek két fő jelentésbeli mozzanata igen kevésbé harmonizál egymással*. Ez az összetett szociális reprezentáció talán azt a súlyos feszültségekkel együtt járó, *inkongruencián* keresztül korrump akciókhoz elvezető rendőri "életérzést" fejezheti ki, amely a személyesként megélt, jelentős mértékű *potenciális* hatalomérvényesítési képességekkel is rendelkező *autoritás élménye*; másfelől ennek az autoritásnak – általuk vélelmezett – állami szintű *negligálása*, sőt semmibevétele és így az autoritás *tényleges érvényesíthetlensége közötti ellentmondásból* fakad. Zavaró és zavaros élmény-együttes lehet ez, a potenciálisan szinte mindenható (rendőr) gúzsbakötésének élménye. A

"frusztrált felsőbbrendű" esete – ami minden bizonnyal nehezen elviselhető és kezelhető állapot lehet: indulatokkal, permanens stresszreakciókkal és megküzdési stratégiák sorával. A rendőr feljogosítottnak érezheti magát olyan kompenzatorikus, önjutalmazó, az önbecsülést helyreállító-megtartó, előjogok megszerzésére és megtartására irányuló viselkedésformák megjelenítésére, amelyek már nem képezik részét a sikeres munkavégzésnek, hanem arról leszakadva, illegális módszerekként egzisztálva járulhatnak hozzá a jólétéhez, anyagi vagy erkölcsi értelemben személyes hasznot hajtva.

Amennyiben a rendőri állományt mint egészsleges, egységet alkotó közeget vizsgáljuk – és pontosan ezt tettem a dolgozat eddigiekben ismertetett részeiben –, elmondható, hogy a három nagy, rendőri visszaéléseket értelmező oksági csoport mindegyike jelentős képvisellel rendelkezik. Így, könnyen *azonosíthatóak az individuális, a partikuláris és az univerzális szinten megragadható oksági faktoroknak megfeleltethető szociális reprezentáció-alkotók.*

A fejezet lezárásaként megkísérlek választ adni a megkerülhetetlen kérdésre: *létezhete rendőrség érdemleges arányokat öltő korrupció nélkül?* Más szavakkal: elgondolható-e olyan rendőri szubkultúra, amely nem hordozza azokat az inherens jegyeket, amelyek egyszersmind a rendőri korrupció kiváltó tényezőinek sorai közt is azonosíthatóak?

Kifejtem, hogy az univerzális okság reprezentációi közül egyedül az alulfizetettségi élményhez szorosan kapcsolódó megélhetési nehézség az az entitás, amely kiküszöbölhető – és a lehetőségekhez mérten kiküszöbolendő. Ugyanakkor a rendőri tevékenységgel szervesen együtt járó veszélyérzetből és a mindig elégtelennek érzett jogszabályi környezetből adódó kiszolgáltatottsági élmények, a nagyfokú megterhelések generálisan nem iktathatóak ki a rendőrök életéből. Ám tekintettel arra, hogy mindeme változók és kombinációik csakis a megélhetési gond tényezőjével ("szegénység") együttesen alkotják (TSZO) a "kevert"-alulfizetettségi oksági faktor szükséges és elégséges tulajdonított oksági bázisát, ezért, amennyiben a megélhetési probléma – vagy legalábbis annak vélelme – az emelkedő jövedelmek révén orvoslást nyer, akkor a megmaradó, s a rendőri lét inherens sajátosságaiból következő alulfizetettségi érzéshez hozzájáruló entitások már nem lennének elégségesek a "kevert"-faktor mint szociális reprezentáció továbbéléséhez. Röviden: a "kevert" oksági meghatározó eltűnne. Ekkor az univerzalitási szinten megállapítható "relatív" alulfizetettségi oksági meghatározó maradna az egyedül releváns tényezője a rendőri létformában lehorgonyzott "alulfizettség" → *K* összefüggésének: a teljes mintából ez 7 személyt (27%) jelent. Akárhogyan is, de ez az arány már "csak" egy – igaz, nem

elhanyagolható – kisebbséget alkotna... Ennélfogva, bár *az alulfizettség élménye* minden bizonnyal *továbbra is a rendőri léthez kapcsolódó "alapélmény"* marad az érintettek számára, *de nem mint a rendőri korrupció univerzális, más szóval fátum-szerűen beágyazott tényezője* –, ahogy azt Sherman feltételezte.

Az alulfizetettségi élmény oksági mozzanatával kapcsolatot formázó, a rendőri autoritás általam felvázolt értelmezésének lényegét jelentő *felsőbbrendűségi élmények* szociális reprezentációi ugyanakkor a rendőri világ, és azon keresztül *a rendőri korrupció állandóit* gyarapítják. *A napi megélhetési nehézségektől függetlenül felsőbbrendűségi tartalmakat említő személyek aránya viszont nem átható*: összesen 9 rendőr; 35% esetében bukkant fel. Ezért amellet érvelek, hogy a rendőri szubkultúra alapvető tulajdonságaiként leírt olyan elemek mint a veszély, a – rendőrök megítélése szerint – nem kielégítő jogi szabályozás (Goldstein [1977], Skolnick, Fyfe [1993]) és a hivatás gyakorlásával együtt járó fokozott megterhelések az alulfizettség élményének (Sherman [1974/a]) létrehozásában játszott szerepükön keresztül; valamint az autoritás (Skolnick és Fyfe [1993]) ugyan az univerzális szintű okságot elénk állító rendőri szociális reprezentációk legfontosabb alkotórészeiként képezik a mai, magyar rendőri valóság e részét, de álláspontom szerint *a rendőri korrupció mértéke*, kiterjedtsége a társadalmi és szervezeti körülmények függvényében (partikuláris szintű okok), valamint a jövedelmi helyzet lényegi javítása segítségével (univerzális okokat érintő elem) *jelentős mértékben csökkenthető* és kordában tartható. Mindazonáltal maga *a jelenség nem számolható fel*.

Az utolsó előtti részben a rendőri struktúrák és szociális reprezentációik összefüggését két metszetben taglalom. Részint a rendőri vezetők és az alárendelt rendőri állomány, valamint a bűnügyi és az egyenruhás állomány szociális reprezentációi kerülnek összehasonlításra.

Mindent egybevetve, az a kép rajzolódott ki előttem, hogy *sem a beosztási hierarchia; sem a szakágak szerinti rendőrségi struktúráképző dimenziók mentén nincsenek* olyan, a rendőri világ, illetve a rendőri visszaélések mibenlétét definiáló, szociális reprezentációkat érintő *különbségek*, amelyek az adott kategóriákat egymástól lényegileg elválasztanák, miközben azokat a párjukkal szemben határoznák meg.

Valahol *a mélyrétegekben mintha alapvetően mégis egy, és egységes lenne a magyarországi rendőri világ*.

A *záró fejezet* címe: *Mivégre a rendőrség?* A rendőrség társadalmi szerepét illetően rendőrségi kutatók három, többé-kevésbé jól körülhatárolt funkciót írtak le: a *jogérvényesítő* (law enforcement) (pl. Banton [1964]); a *rendfenntartó* (order maintenance) (Wilson [1968]); a *szolgáltató* (pl. Wilson [i.m.]) rendőrségi modellt. Röviden ismertetem sajátosságaikat, majd megvizsgálom, a mindennapok valóságában melyik, mennyire töltheti szerepét. Úgy tetszik, a három lehetséges rendőrségi funkció közül univerzálisan és eredményesen gyakorolható *csak egy* marad: a *rendfenntartó* szerepkör.

Ugyanakkor azt is láthattuk, hogy mind a szakirodalom, mind saját eredményeink alapján megerősítést nyer az a vélekedés, melynek értelmében *a rendőri munka sajátosságaiból valóban jellemzően következnek a hatalmi visszaélések*. (Lsd. univerzális szintű visszaélési ok-dimenziót!)

Mindezekre tekintettel elkerülhetetlenül fel kellett tennem a kérdést: akkor *mégis*, mi indokolja azt a társadalmi igényt, hogy a rendőrségek erősek, jól szervezettek és felszereltek, tudományos eredményekre is építők; a rendőrök pedig képzettek, rátermettek legyenek? *Mégis, miért* áldoz a köz olyan sokat e szervezetekre? *Mégis, miért oly fontos* részei minden társadalomnak?

A válasz utáni tapogatózásom során a következő gondolatmenethez jutok el: legtöbbször számára kívánatos, hogy morális értelemben pozitív identitással rendelkezünk. Társadalmi léptékben e szociális identitás-kategória fenntartásához, erősítéséhez járul hozzá az igazságszolgáltatási alrendszer egészének oszlopos alkotórészeként a rendőrség is. Kontrasztosítási funkciót lát el: *működésével, pusztán létevel* mindenki számára jól érzékelhetően és meghatározhatóan körülhatárolja a mindenkori bűnösök, a morálisan elfogadhatatlanok szociális kategóriáját. Azok viszont – a többség –, akik kívül maradunk a rendőrség és rajta keresztül az igazságszolgáltatási "vertikum" egészének büntető, megjelölő, *elkülönítő* tevékenységének hatókörén, automatikusan *élhetjük át magunkat mint a jók, a büntetlenek, a hasznosak és társadalmilag kívánatosak sokaságának tagjait*.

Ebből a szempontból nézve nem mindegy – fejtem ki –, hogy egy adott rendőrség milyen állapotban van: a társadalmon belül minél kedvezőbb a megítélése, *minél fejlettebb* mind technikai, mind szervezeti, mind a rendelkezésére álló szellemi kapacitás terén, *annál hitelesebben képes betölteni a* – fent említett értelmű – *szociális konstrukció folyamatában rá osztott szerepét*. Tevékenysége annál inkább *tűnik* egzaktnak, "objektívnek" a morálisan

elítélendők és rajtuk keresztül a morálisan önmagukkal elégedettek (a "bűntelenek") kategóriáinak kijelölésében és megszilárdításában.

Publikációs jegyzék

Folyóiratokban megjelent cikkek.

- Fogarasi Mihály (2000) Rendőrség és korrupció. *Rendvédelmi füzetek* (35)
- Fogarasi Mihály (2000) Becslések a rendőri korrupció mértékéről. *Magyar Rendészet* 5-6. (1) 37-46
- Fogarasi Mihály, Magyar Judit (2002) Induktív és deduktív folyamatok a döntésekben. *Rendvédelmi füzetek* (35)
- Fogarasi Mihály (2003) A rendőri brutalitás és egyéb "piszkoseszköz-használat". *Belügyi Szemle* 10. (51) 100-114
- Fogarasi Mihály (2003) Vélemények a rendőri szubkultúráról. *Magyar Rendészet* 4. (3) 47-66
- Fogarasi Mihály (2004) A rendőri visszaélések szociális reprezentációi I. *Pszichológia* 1. (24) 75-107
- Fogarasi Mihály (2004) A rendőri visszaélések II. *Pszichológia* 2. (24) 193-221
- Fogarasi Mihály (sajtó alatt: *Pszichológia*) A rendőri visszaélések III.
- Fogarasi Mihály (sajtó alatt: *Magyar Rendészet*) A piszkoseszköz-használat kapcsolata a rendőri szubkultúra sajátosságaival – ahogyan a rendőrök látják.

Konferenciák, előadások

- Corruption within Hungarian Police. (1999) "Psychology at the turn of the millenium". *5th Alps-Adria Conference* (p.26) 9-11. September, Pécs, Hungary.
- A rendőri korrupció mint szociális reprezentáció. (2000) *A Magyar Pszichológiai Társaság XIV. Országos Tudományos Nagygyűlése.* (358.o.) 2000. 05. 30 - 06. 2., Budapest
- Rendőrség és korrupció. *A korrupció c. konferencia.* 2000. 10. 13-14., Pécs.
- Rendőrök, korrupció. *A lélekgyógyászat változó világa c. konferencia.* 2001. 04. 6-7., Debrecen.

Tankönyv

- *Pszichológia rendőri vezetőknek. Főiskolai jegyzet. (2003) (Szerk.: Fogarasi Mihály)*
 - 1. fejezet: *A rendőrség és a társadalom. (3-17. o.)*
 - 2. fejezet: *Rendőri visszaélések mint a rendőri világkép részei. (18-24. o.)*
 - 5. fejezet: *Induktív és deduktív folyamatok a döntésekben. (Fogarasi Mihály, Magyar Judit 59-73. o.)*

